

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan 5784 Envanter Numarası ile Kayıtlı Mushaf'ın Tezyini Açından Değerlendirilmesi

ÇİĞDEM ÖNKOL ERTUNÇ^a İCLAL BEŞTAV^b

Geliş Tarihi: 15.09.2019 | Kabul Tarihi: 31.01.2019

Öz: Geleneksel Türk Süsleme Sanatları köklü tarihimiz boyunca gelişme göstererek günümüze kadar ulaşmıştır. Şüphesiz bu sanatlar içinde en önemli olanlardan birisi de tezhip sanatıdır. Tezhip sanatı kendi mahiyetinde birçok şekilde uygulanmasının yanı sıra yazma eserlerde de yazının güzelliğine ve düzenine estetik bir değer ve zarafet katmıştır. Okuyucunun göz zevkine hitap ederek sayfaları doldurmuştur. Bu çalışmanın konusu “Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ‘5784’ envanter numaralı Kur’ân-ı Kerim’in tezhiplenmiş sayfaları ve cilt kapakları”dır. Eserin ketebe sayfasından “Ahmed İbn Bahti Hoca” tarafından XVI. yüzyılda, Sultan Bâyezid döneminde yazıldığı bilgisine ulaşıyoruz. Tezyinat yapılmış sayfaların bazı bölümlerinde tahribat meydana gelmiş olsa da büyük bir kısmı orijinal halini korumaktadır. Günümüze kadar bozulmadan ulaşan tezhipli kısımları desen, motif, renk, yazı mürekkebi, tasarımlardaki uyum ve kullanılan teknik bakımından incelenmiştir. Yazıldığı dönemin tezyinatı hakkında bilgi verilmiş ve eser görsel malzemelerle desteklenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tezyinat, Kur’ân-ı Kerim, tezhip, desen, cilt, motif.

^a Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
certunc@erbakan.edu.tr

^b Ankara Çağrı İslam Sanatları Merkezi

Evaluation of the Registration of Mushaf Registered with the 5784 Inventory Number in the Konya Regional Manuscripts Library

Abstract: Traditional Turkish Decoration Arts have survived to our day by developing throughout our history. Undoubtedly, one of the most important of these arts is the art of illumination. In addition to the application of illumination art in many ways in its nature, it has also added aesthetics and elegance to the beauty and order of writing. She filled in pages by addressing the reader's pleasures. The subject of this study is "The illuminated pages and skin covers of the Holy Qur'an numbered '5784' in the Konya Regional Literary Works Library". From the colophon page of the work, we find out that it was written by Ahmed İbn Bahti Hoca in the 16th century, during the reign of Sultan Bâyezid. Although some parts of the constructed pages have been damaged, most of them remain in their original condition. The gilded parts of the wall, which have reached the present day without any deterioration, have been examined in terms of patterns, motifs, colors, writing ink, harmony in the designs and the technique used. Information about the decoration of the period was given and the work has been evaluated with visual materials.

Keywords: Decorations, Holy Qur'an, illumination, desing, binding, adornment.

© Kiran, Elif. "İç Göç Araştırmalarında Kültürleşme Boyutu." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (2020), 67-82.

Giriş

İslam inancına sahip toplumlarda diğer sanat dallarına oranla hat sanatı daha fazla gelişmiştir. Tezyinat VII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar uygulandığı malzeme, kullanılan kalem, mürekkep, sayfa düzeni, süsleme alanları ile gelişmiş ve değişmiştir. İlk dönemlerde parşömen üzerine yazılı yatay formdaki Mushaflarda, zaman içinde çeşitli süsleme unsurları görülmeye başlamıştır¹. Ayet sonlarına konulan noktalar, sure başlarına yapılan uzunca şeritler halindeki başlıklar, sayfa kenarlarına konulan çeşitli şekillerdeki güller bunlara örnektir. Bu süsleme anlayışı, diğer alanlardaki bilimsel ve edebi eserlere de yansımış böylece yazma kitap sanatları hat ve tezhibin birlikteliği ile devam etmiştir. İlk iki veya sondaki yapraklar, altın, yeşil azda olsa kırmızıyla renklendirilmiş daireler, iç içe geçmiş kareler geçme bantlar noktalarla oluşan levhalar tezhiplerle bezenmiştir² X. yüzyıldan itibaren sayfa başında ve sonunda bulunan tezyinat alanlarındaki kompozisyonlar daha ince olarak bezenmiştir³. Özellikle bu yüzyıldan itibaren padişahlar kutsal mekanlara, itibar göstergesi amacıyla, tek cilt veya cüzler halinde, sayfaları usta müzehhipler tarafından süslenmiş çok sayıda Kur'an vakfetmişlerdir⁴.

XI. Yüzyılda Büyük Selçuklu'da daha çok geometrik formlar, altıgenler, sekiz köşeli, dört köşeli yıldızlar, düğümler kullanılmıştır. Geometrik süslemeler Selçuklu tezyini sanatlarının ana kompozisyonunu teşkil eder. Bunun yanı sıra bitkisel motifler, münhaniler ve Rumilerin kullandığı kendine has bir tezyinat anlayışı vardır. Bütün bunlar dahilinde XV. Yüzyıl tezhiplerinin tasarım ve motiflerin genel olarak Büyük Selçuklu

¹ İlhan Özkeçeci; "Kur'an Tezhiplerinin Tarihi Gelişim İçinde Estetik değerlendirilmesi" *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü 8. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, İzmir, 13-15 Kasım, 2002, s.344.

² Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı" , *Hat ve Tezhip Sanatı*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009, s.243.

³ Özkeçeci "Kur'an Tezhiplerinin Tarihi Gelişim İçinde Estetik değerlendirilmesi", s.344.

⁴ Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı" , s.244.

tezhip sanatının devamı niteliğinde gelişmiştir.⁵ XV. Yüzyılın başlarına kadar geçen dönem içerisinde süsleme yönünden zengin Mushaf örnekleri ortaya konulmuştur. XVI. Yüzyılda en üst seviyeye ulaşan tezhip sanatı, motiflerin tamamen stilizasyonu, kullanılan renk ve altının uyumuyla ihtişamlı bir hüviyet kazanmıştır⁶.

1. XVI. Yüzyıl Mushaf Tezyinatı ve Tezhip Sanatı

Müslümanların kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim'i en güzel şekilde süsleme gayreti tezhip sanatının gelişmesinde önemli bir faktör oluşturmuştur. Yüzyıllar içerisinde yazılmış Kur'ân-ı Kerimlerin tezyinatları tezhip sanatı açısından ciddi bir belge, gelişimi ve süreci gösteren arşiv niteliğindedir.

Tezhip sanatı tezyinatın ve bezeme sanatının kağıt üzerine yapılan şeklidir. Türklerin İslamiyetin kabulüyle yeni ve farklı bir şekle geçiş yapan tezhip, hüsn-i hat ve minyatür sanatlarıyla bir arada kullanılmıştır. Bunun yanı sıra tezhip sanatının tarihi, hat sanatının tarihiyle birlikte başlangıç göstermiş ve gelişimini hat sanatıyla paralel olarak hızlandırmıştır. Tezhip kelime manası olarak Arapça'da "altın" anlamına gelen "zehep" kökünden türemiştir⁷. Ana malzeme olarak kullanılan altının yanı sıra lapist lazuli (bedahşi lacivert) ,bordo, turkuaz ve limon küfü gibi klasik renklerde kullanılmıştır.

Mushaf sahifelerden ibaret kitap anlamına gelmekte olup zamanla Kur'ân- ı Kerimlere verilen genel bir isim olarak karşımıza çıkar. Sözlükte "bir araya getirilip bağlanmış yazılı sayfalar" diye tanımlanan Mushaf, Kur'ân'ın sahifelerini toplayan cilde verilen isimdir. Hz. Ebubekir döneminde iki kapak arasında toplanan Kur'ân-ı Kerime "Mushaf" adı verilmiştir. İslam medeniyetinde oldukça önem verilmiş olan Mushaf yazma geleneği, sanatsal ve estetik değeri ile hattatlar tarafından istin-

⁵ Ali Fuat Baysal, "Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi", *Marife*, y.1.10, Kış 2010, s.368.

⁶ Baysal, "Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi", s.370.

⁷ İlhan Ayverdi, "Zehep", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3: 3157, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005.

sah edilmiştir. Gerek hat gerekse tezhip açısından oldukça özen gösterilmiş ve günümüze ulaşabilen nadir eserlerin başında yer alan Mushaflar gerek yurt içinde gerekse yurt dışında pek çok kütüphane ve koleksiyonda itina ile muhafaza edilmektedirler.

İncelemeye aldığımız mushaf'ın dönemi olan XVI. Yüzyıl-da yapılmış olduğu ketebe sayfasından tespit edilmiştir. Osmanlı tezhip sanatında bir ekol niteliğinde olan Fatih döneminde sanat ve sanatçıya ayrı özen gösterilmiştir. Fatih'in sanata ve ilme çok önem vermesi bu dönemde yapılan kültür faaliyetlerinin hızlanmasının temel sebebi sayılabilir. Fatih'in resme olan merakı sayesinde İtalyan sanatçılar getirilmiş ve bu yönde sanat eserleri verilmiştir. Fatih'den sonra şehzadelik yıllarında Hattat Şeyh Hamdullah'tan ders almış olan Bayezid tahta geçince hocasını saraya alarak Edirne'de bir meşkhane tahsis etmiştir⁸. Bunun yanı sıra Topkapı Sarayında bir nakkaşhanenin oluşmasını sağlamıştır. Nakkaşhanenin çalışma disiplini Ehl-i Hıref kayıtlarından anlamak mümkün olup teşkilat bünyesinde çalışan sanatçı ve sanatçı gruplarından onların aldıkları ücrete kadar tutulan kayıtlar dönemin sanatçı kimliklerini de ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır. Şöyleki Fatih döneminde ve Yavuz Sultan Selim döneminde saraya getirilen İran ve Azerbaycan'lı sanat ve ilim erbapları sanatçıya gösterilen himaye sebebiyle gelmeye devam etmiştir. Bu şekilde çoğunluğu İran'dan gelen sanatkârlar Bayezid nakkaşhanesinde önemli hizmetler vermiştir.

Tamamen stilize edilerek sadeleştirilmiş motifler asli karakterlerinden oldukça uzaklaştırılmıştır. Hatâyiler, rumiler, bulutlar, altın ve lacivertin muhteşem uyumu ile ihtişam kazanmıştır. Dönemin önemli özelliklerinden biri de renk kompozisyonlarıdır. Bu dönemde altın bol miktarda kullanılmıştır. Devrin Kur'ân-ı Kerim tezhipleri hattıyla uyumlu zarafette ve ölçülü kullanılması ile dikkat çeker. Süsleme sanatlarının en parlak dönemi olan XVI. yüzyılda Mushaf tezyinatına özellikle

⁸ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 2. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2003, s.90.

önem verilmiştir. Osmanlı tezhibinin çok farklı şekillerde kompozisyonlar içeren en önemli eseri olan, Ahmet Karahisâri' nin yazdığı Kur'ân-ı Kerim de bu dönemde tezhiplenmiştir. Her bir sayfası tezhipli olan Kur'ân-ı Kerim dönemin zarafetini, ustalığını ve birikimini gösteren önemli bir kaynaktır.

Bayezid devri Kur'an tezhiplerinde çeşitli ana şemalar uygulanmıştır. Özellikle başlangıç levhalarındaki kompozisyon düzenlemelerinde sınırlandırmayan desenlerden alınan kesitler kullanılmıştır. Tezhipli sayfalar levhalar, bordürler ve tığlarla zenginleştirilmiştir. Dolgu motifleri rumîler, hatâyiler, tepelik ve orta bağlar ve yeni bir motif olarak yaygın bir şekilde kullanılan çin bulutlarıdır. Rumîler incelmış ve çeşitlilik kazanmıştır. Altın bol kullanılmıştır. Bayezid devrinde son derece ince fırça işçiliği de uygulanmıştır. Tezhip ve halkâr bir arada kullanıyor. Boşluklarda zerefsan kendini gösteriyor. Motifler daha ince ve zarif şeklini almıştır.

1.1. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 5784 Envanter Numaralı Mushaf'ın Tanıtımı

Tezyinat değerlendirilmesi yapılan mushaf'a restorasyon sonrasında dijital ortamda taranmış ve kayıt altına alınmış arşivden ulaşılmıştır. Eser incelenerek tezhipli kısımları değerlendirmeye alınmıştır. Kur'ân-ı Kerim tek cilt halinde yazılmıştır. Ketebe sayfasındaki bilgilerden hattatını, ne zaman yazıldığını ve diğer bilgileri öğrenebiliyoruz.

Yazı Çeşidi : Nesih

Yazıldığı Tarih : H. 902

Dili : Arapça

Hattatı : Ahmet İbn Bahti Hoca

Mushaf'ta Bulunan Tezhipli Bölümler

1. Cilt Kapağı: Kahverengi deriden yapılmış cildin ön ve arka kapağında, ortada şemse köşelerde ise köşebent kısımları rumi ve hatâyî motifleri ile süslenmiştir(Resim No: 1).Cildin sırt kısmı kitabeli zencerek formunun büyültülerek kullanılmasıyla, ortadaki yazının iki kenarında daire dendanlı formların içine

penç motifi ile tezyin edilmiştir (Resim No: 2).Eserin cilt kapağının içinde ortada şemse formunda 1/4 simetri ile tasarlanmış rumi motifi, zemini açık mavi, motifler altınla işlenerek süslenmiştir. Köşebentlerde ise yine aynı teknik ve motifle süsleme yapılmıştır. Eserin sonunda cilt kapağının içinde de aynı süsleme vardır (Resim No: 3).

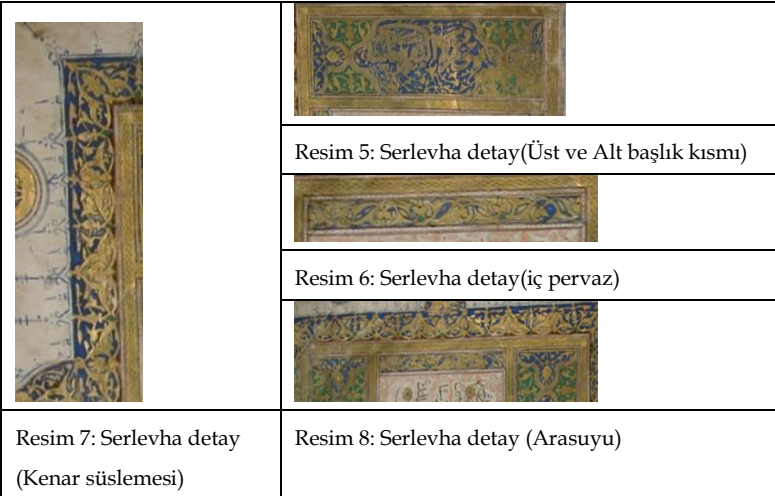
		
Resim 1: Fotoğraf 1 Cilt Kapağı	Resim 2: Cilt kapağının sırt kısmı	Resim 3: Fotoğraf 3 Cilt kapağının iç kısmı

2. Fâtiha Sûresi: Serlevha; Fâtiha Sûresinin tamamı ve devamında gelen Bakâra Sûresinin ilk ayetlerinin karşılıklı yazılarak etrafının tezhiplenmesine denir (Ç. Derman, 2002:292). Mürekkep formda 1b-2a serlevha sayfaları karşılıklı simetrik olarak bezenmiştir. Sayfalar sırası ile yazı alanı, alt ve üst başlıklar, ara suları, kenar suyu ve kenarlarda tığ bezemesinden oluşmaktadır. Fâtiha suresi nesih hatla altınla yazılmıştır. Karşılıklı iki sayfa aynı şekilde tezhiplenmiştir (Resim No: 4).Dikdörtgen formda tezhiplenmiş serlevha kısmının yanlarda bulunan dar alanlarına lacivert zemin üzerine altınla rumi motifi işlenmiş, kapalı form şeklinde tasarlanmış motifin tekrar noktalarında yeşil ve siyah renkler kullanılmıştır (Resim No: 5).

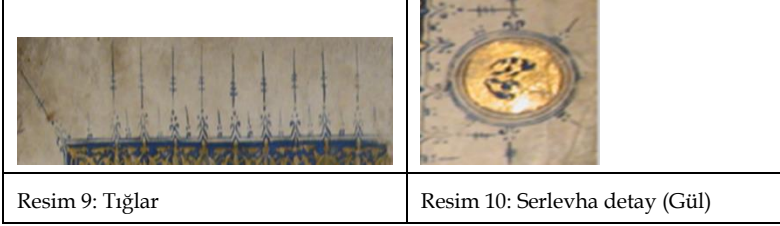
Resim 4: Serlevha (Fâtiha Suresi, Bakara Suresi)

Geniş olan üst ve alt başlık kısımlarda yazılar altın ile yazılmıştır. Yazının zemininde ise lacivert üzerinde altınla işlenmiş rumi motifleri vardır. Üstten ve alttan dendanlı paftalarla bölünmüş kısımlarda yeşil renk kullanılmıştır (Resim No: 6). Uzun kenarların tam ortalarında yarım şemse formunda lacivert zemin üzerine altınla işlenmiş rumi motifi bulunmaktadır. Sürelerin iç pervaz kısmında sağda ve solda olmak üzere kanatlı rumi motifi lacivert zemin üzerine altınla işlenmiştir (Resim No: 7).

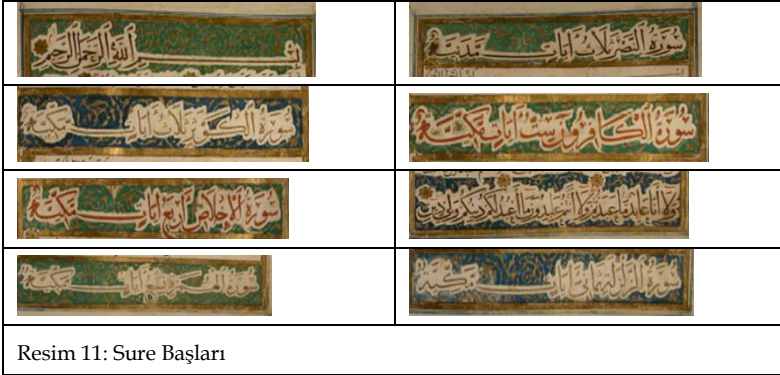

Sûrenin iç tezyinatı ve dış tezyinatını ayıran arasuyu (arapervaz) kısmı zencerek motifi ile süslenmiştir (Resim No: 8). Serlevhanın dış kısmında lacivet tığlar bulunmaktadır (Resim No: 9). Sağda ve solda olmak üzere iki tane gül mevcuttur. Bu güllerin zemini altın ve lacivert, üzerindeki işleme altınla uygulanmış rumi motifidir (Resim No: 10).

3. Sûre Başları: Sûrebaşları mushaftaki diğer tezhipli alanlarla uyumlu bir şekilde tezyin edilmiştir. Çoğunlukla altınla, az sayıda kırmızı ve siyahla yazılmış sûre başlarının zeminlerinde yeşil ve lacivert olmak üzere iki renk kullanılmıştır. Bütün sûre başlarının etrafı beyne-s sütûr uygulanarak sınırlandırılmış, zeminleri lacivert ve yeşille doldurulmuştur. Bu alanların üzerine altınla rumi motifi sarmal dal ve sade olarak uygulanmıştır. Sûre başlarının yazı çeşidi sülüs'tür. Zemin renginde uygulanan lacivert ve yeşille boyanan kısımların kenarları yaklaşık 2mm'lik altın cedvellerle çevrilmiştir (Resim No: 11).

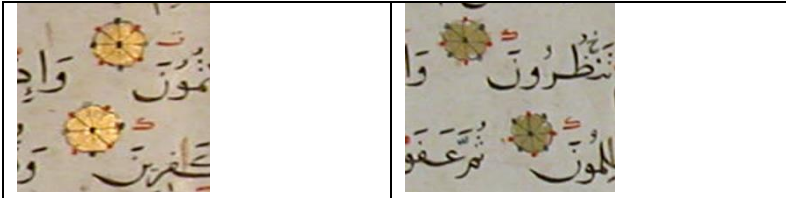
4. Güller ve Duraklar: Kur'ân okumayı kolaylaştıran ibarelerin yazılı olduğu Kur'ân metninin kenarlarında, sayfanın dışına doğru yapılan, muhtelif formlarda işlenen rozet şeklindeki tezyinata "Gül" denir.

Değerlendirmeye alınan Mushaf'ta aynı sayfada birden çok gül bulunmaktadır. Güllerin tamamı daire formda yapılmıştır. Zeminleri altın, yeşil ve siyahla doldurulmuştur. Yazı çeşidi nesih yazıdır. Yazı mürekkebi beyazdır. Yazı kenarlarına siyah tahrir çekilerek zemindeki altın ve adı geçen renklerden ayrılmıştır. Daire formun en dışında ve yaklaşık 1mm kadar içinde bordo iplikler bulunur. Bu ipliklerin arasında altın cedvel görünür. İkinci bordo iplikten sonra bir bordo iplik daha çekilmiş ve arda kalan kağıt renginden zemine sahip olan alana artı-eksi kurtçuk yapılmıştır. En dışına lacivert iplik ve kuzu çekilmiştir. Kuzu ipliğinin üzerine yine lacivert boya ile tığlar işlenmiştir (Resim No: 12).

Resim 12: Güller

Duraklar ise Kur'ân-ı Kerimlerde ayet aralarını göstermesinin yanı sıra, yazının bitêviliğini giderip gözü dinlendirir ve sayfayı bezerler (Ç.Derman 2002:292). Değerlendirmeye alınan mushaftaki duraklar pençhane (pençberk) duraklardan oluşmaktadır. 8 dilimden oluşan bu durakların zeminleri altın ile doldurulmuştur. Üzerine penç dilimlerini belirleyici kırmızı ve lacivert renkte tahrir çekilmiştir (Resim No: 13).

Resim 13: Duraklar

5. Felâk ve Nâs Sûreleri: Kur'ân-ı Kerim'in son sûrelerinden olan Felâk ve Nâs sûrelerinin olduğu bölüm serlevha formunda tezhiplenmiştir. Bu sûreler nesih hattıyla altınla yazılmıştır (Resim No: 14). Yazıların etrafı beyne-s sûtûr şeklinde

sınırlandırılmıştır. Zeminlerde bulunan rumi motifi kağıt renğinde bırakılmış ve formlarına uygun şekilde kağıt zemini açık kahverengi renkte hafif sulu boyanmıştır. Sağda ve solda ince dikdörtgen formunda tezyinatlı bölümler görülmektedir. Bu kısımlarda münhani motifi kullanılmıştır. Altın, lacivert ve yeşil ile işlenmiştir (Resim No: 15).

Resim 14: Felâk ve Nas Sureleri

Her iki sayfada, üstte ve altta dikdörtgen formunda bölümler bulunur. Bu bölümler daire ve yarım daire geçmelerle paftalanmıştır. Yazı çeşidi sülüs yazıdır. Altınla yazılmış etrafına siyah tahrir çekilerek zemindeki lacivertten ayrılmıştır. Yukarıda ve aşağıda yatay şekilde ince dikdörtgen formunda münhani motifi kullanılmıştır. Altın, lacivert, bordo ve yeşil ile işlenmiştir. Bu bölümlerin aralarında altın cedveller, arasuyunda zencerek ve iplikler bulunur. Uzun kenarların tam ortasında yarım daire şeklinde cedvelle bitişik olarak bulunan tezhipli bölümler vardır. Üç paftadan oluşan bu yarım dairelerde rumi ve bitkisel motifler kullanılmıştır. Kahverengi zeminlerde motifler beyaz, lacivert zeminlerde motifler altın ile işlenmiştir (Resim No: 16). Cedvellerin en dışında lacivert iplik ve kuzuyla birlikte tığlar bulunur. Her sayfada iki tane olmak üzere toplamda dört adet gül vardır. Bu güller mushaftaki diğer güllerle aynı özelliindedir.

6. Hâtıme (Ketebe) Sayfası: Yazma kitaplarda müellifin ya da müstensihinin eseri bitirirken yazdığı duâları, hattatını, yazılış tarihini, varsa müzehhibini belirttiği yazıları kapsayan son sayfaya “Hâtıme” ya da “Bitiş Sayfası” denir. Metin kısmı genelde aşağıya doğru azalarak gelir ve üçgen formunu alır.

Değerlendirmeye alınan Mushaf'ta üçgen formundaki Hâtıme(Ketebe) kısmının üstünde ve altında lacivert ve altın zemin üzerine beyaz mürekkeple ve sülüs hatla yazılmış dik-dörtgen bölümler vardır. Bu bölümlerde yazıların etrafı beyne-s sûtûr şeklinde ayrılmış, iç kısmı altın dış kısmı lacivert renkte işlenmiştir. Köşelerde geometrik geçmeler altın, lacivert ve limonküfü renkte uygulanmıştır. Cedvellerde zencerek ve kurtçuk bulunur (Resim No: 18). Üçgen formunda aşağıya doğru azalarak yazılmış ketebe kısmının etrafı altın cedveller ile sınırlandırılmıştır (Resim No: 17).

Resim 17: Hatime (Ketebe) sayfası

Resim 18: Hatime (Ketebe) sayfası detay

Ketebe kısmının Türkçe meâli;

“Bu Mushaf-ı Kerim’in kitâbeti, Receb-i Ferd’in (Recep ayının) on beşinde mübarek bir Pazar gününde bitti. 902 senesinin aylarından, nebevi hicretten sonra. Bunu (mushafı) Allahû Teâlâ’nın en zayıf kulu ve O’nun rahmetine en çok ihtiyaç duyanlardan, Allah’ın affını sürekli isteyen Ahmed İbn Bahti Hoca yazdı. Şafii mezhebinden(dir), Târablus menşee’li(dir). Allah, ona, anne-babasına ve onu okuyup , kitâbeti için dua eden Müslümanların hepsine mağfiret eylesin. Amin. Hâmd, âlemlerin rabbi Allah’adır. Allah’ın salât ve selamı Seyyidimiz Muhammed Aleyhisselama, onun ailesine ve ashabının hepsinin üzerine olsun. Din gününde (selamlarımızı)çokça teslim et.”

Bir sonraki sayfada da devam eden hâtime(ketebe) kısmı karşılıklı iki sayfadan oluşmaktadır. Bu sayfalarda Kur’ân-ı Kerim’i yazan hattatın mushaf’ı kimin için yazdığı ve yazıldığı dönemin Osmanlı Devleti Hükümdarı Sultan Bâyezid’a itâfen ettiği duâlar, iltifatlar ve atıflar bulunmaktadır. Sağda ve solda iki sayfa şeklinde olan nesih hattıyla ve altın ile yazılmış metinlerin etrafı yarım dairelerle dendanlı altın cedveller ile sınırlan-

dırılmıştır. Dört köşede köşebent formunda münhani motifi altın ve lacivert boya ile işlenmiştir. Üstte ve altta dikdörtgen şeklindeki bölümlerde beyaz mürekkeple sülüs hatla yazılmış kısımlar bulunur. Etrafı altın ve lacivertle bezenmiş, köşelerinde 6 dilimli penç motifi işlenmiştir. Cedvellerinde zencerek ve kurtçuk motifleri bulunur. Lacivertle doldurulmuş zeminlerde altınla işlenmiş nebâti (bitkisel) motifler görünmektedir (Resim No: 19).

Resim 19: Hatime (Ketebe) Sayfaları

İki sayfadan oluşan hâtime(ketebe)kısımlarının Türkçe meâlî;

“Bu Mushaf-ı Kerim, ebedi saâdet nurları Devlet-i Âlisinde parlayan ve muhteşem mevcudiyetinde ebedi himayenin parıldadığı kimse için yazıldı. Hüccet ve burhanların, meliklerin en faziletlisi, algılama ve görüşlerde sultanların en kâmili, makûl ve meşru cevherlerin kâbe’si, usûl ve fûrû’zevâhirlерinin (cevherlerinin) kiblesi.”

“Bu yüceler yücesi önder, en bilgili, en cömert melik(Kral), değerli faziletlerin ve yardımsever yönetimin(idarenin) sahibi, dilediğini yapan, Allah’ın yardımıyla muzaffer olan yani Sultan Oğlu Sultan, Sultan Bâyezıd. Allahû Teâla mübarek yüzlerinde sevinçle, onu cennet-i nâimin varislerinden eylesin. Gâfur ve Rahim olanın lûtfuyla, şüphesiz O, dilediği her şeye kâdirdir (güç yetiren) ve (kullarının duâsını) kabul etmeye pek lâyıktır.”

Değerlendirme ve Sonuç

II. Bayezid dönemi tezhip sanatı XVI. yüzyılda eriştiği Kla-

sik devre önemli bir basamak teşkil etmektedir. Bu dönemle alakalı en önemli bilgilere “Defter-i Müsveddat-ı İn’âmât ve Tasaddukat ve Tefrişat ve Gayrihi” isimli inamat defterlerinden ulaşabiliriz. İnamat defteri kayıtlarında dönemin saray çalışanları, devlet teşkilatında görev yapan kişilere ait in’am ve ihsanların kaydedildiği iptidai Ehl-i Hiref kayıtları gibidir⁹. Saray bünyesinde görev yapan hattat ve nakkaşlarla ilgili kayıtların bulunduğu Ehl-i Hiref “Cema’at-i Nakkaşan”da yer alan bilgiler ışığında sarayda çalışan nakkaşların isimlerini tespit edilebilmektedir. Yine burada çalışmış olan nakkaşların günümüze ulaşabilmiş eserleri neticesinde II. Bayezid devri tezhip sanatı hakkında mukayese bilgilerini edinebilmekteyiz. Fadlullah b. Arap, Hasan b. Abdullah ve Bayram b. Derviş’in¹⁰ bu dönemde sarayda sanat icraatında bulunan sanatçılar olduğu bu kayıtlarda yer almaktadır¹¹. Araştırmamıza konu olan mushafın ketebe kısmında yer alan bilgiler ışığında Bayezid döneminde yazıldığını tespit ediyoruz. Fakat tezyinat özellikleri kullanılan renk ve motiflerin üslup özellikleri ile daha çok Fatih dönemi özellikleri taşımaktadır.

⁹ Küpeli, Gülnihal, “II. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı”, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Tezhip-Süsleme Sanat Dalı, (yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi), İstanbul, 2007, s:36.

¹⁰ Haydar Yağmurlu, “Tezhip Sanatında Genel Açıklamalar ve Topkapı Sarayı Müzesi

Kütüphanesinde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhip Ustaları”, Türk Etnografya Dergisi, S.13, İstanbul, 1973, s.91.

¹¹ Rıfkı Melül Meriç, “Bâyezid Câmii Mimârî Sultan II. Bâyezid Devri Mimârları ile Bazı Binaları, Bâyezid Camii ile Alâkalı Hususlar San’atkârlar ve Eserleri” Yıllık Araştırmaları Dergisi, (1957) C.II., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü, Ankara, 1958, s.11., Yağmurlu, “Tezhip Sanatında Genel Açıklamalar ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhip Ustaları”, s.94.

	
Resim 20 Fatih Devri Zahriye Tezhibi (Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa 1754, Zahriye Tezhibi)	Resim 21 Konya Yazma Eserler 5784 Numaralı Mushaf Bakara Suresi

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki 5784 envanter numarası ile kayıtlı olan Kur-ân-ı Kerim'in tezyini açıdan değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, eser içinde bulunan tezhipli sayfalar incelenmiştir. Bu sayfalarda kullanılan motifler ve renkler tesbit edilip, tasarımlar değerlendirilmiştir.

Mushaf'ın tamamındaki tezyinat birbiriyle uyumlu formlarla ve tasarımlarla uygulanmıştır. Kullanılan motifler dönemin en klasik motifleridir. Eserde bol miktarda altın kullanılmıştır. Klasik dönemin renklerinden olan lacivert (lapistlazuli), yeşil ve bordo kullanılmış dengelidir. Geometrik paftalar, zencelekler, rûmi ve bitkisel motifler, cedveller dönemin özelliklerini yansıtmakta ve gelişimini göstermektedir.

Bu mübarek Kur'ân-ı Kerim'i yazan hattatın, tezhipleyen müzehhibin ruhları şâd, ebedî alemde mekanları cennet olsun (Amin).

Kaynaklar

- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005.
- Baysal, A. Fuat, "Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi", *Mari-fe*, 10/ 3, (Kış 2010), s. 365-386.
- Biröl, İnci A., *Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2008.
- Celasin Tanrıver, Ayşe, XVI.. *Yüzyıl Mushaf Güllerinin Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan Üç Kur'an-ı Kerim Kapsamında İncelenmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, (1-13), s. 101-117.
- Derman, F. Çiçek, "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", *Türkler*, (Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 12, s. 289-299.
- Derman, Uğur, "Kitap Sanatları", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yy)*, Hrz: Oktay Aslanapa, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1977), s. 56-60.
- Küpeli, Gülnihal, "II. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı", Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanaat Dalı Tezhip-Süsleme Sanat Dalı, (yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi), İstanbul, 2007.
- Meriç, Rıfka, M., "Bâyezid Câmii Mimârı Sultan II. Bâyezid Devri Mimârları ile Bazı Binaları, Bâyezid Camii ile Alâkalı Hususlar San'atkârlar ve Eserleri" *Yıllık Araştırmaları Dergisi*, (1957) C.II., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü, Ankara, 1958.
- Özen Esiner, Mine, *Tezhip Sanatından Örnekler* İstanbul: Prestij Yayınları, 2007.
- Özkeçeci, İlhan, "Kur'an Tezhiplerinin Tarihi Gelişim İçinde Estetik Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü 8. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, s. 344-351, İzmir, 2002.
- Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2003.

- Tanırdı, Zeren, "Kitap ve cildi", *Osmanlı Uygarlığı*, 2, 841-863, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Varol Atalay, Şennur, "Konya Mevlânâ Müzesi'nde Bulunan "12" Envanter Numaralı Kur'an-I Kerim'in Tezhip Açısından Değerlendirilmesi", *Kalemişi*, 4/8, (2016), s. 107-140.
- Yağmurlu, Haydar, "Tezhip Sanatında Genel Açıklamalar ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhip Ustaları", *Türk Etnografya Dergisi*, S.13, İstanbul, 1973, s.79-117.